

Алмалех, М., Раят ([ган ёден] **ᲛᲗᲟᲗ ᲛᲗ**) не е червен. – В: *Съпоставително езикознание*, 2003, № 2, 87-108.

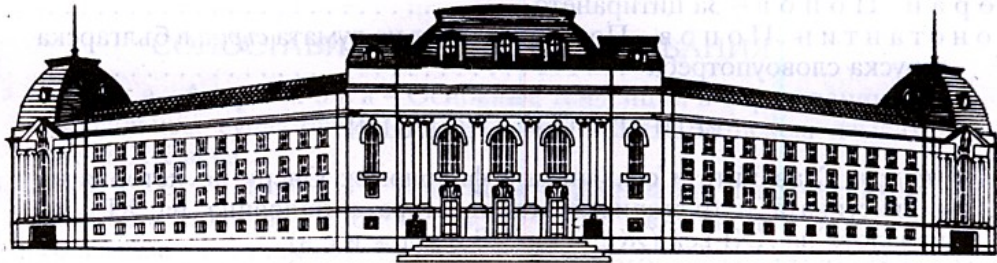
УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
УНИВЕРСИТЕТСКОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО ИМ. СВ. КЛИМЕНТА ОХРИДСКОГО
ST. KLIMENT OCHRIDSKI UNIVERSITY PRESS



2/2003

**Съпоставително
езикознание**

**Сопоставительное языкознание
Contrastive Linguistics**



Съпоставително езикознание

СПИСАНИЕ НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
XXVIII, 2003, № 2

СЪДЪРЖАНИЕ

СЪПОСТАВИТЕЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Цветанка Аврамова – Основни тенденции при образуването на префиксални съществителни в българския и чешкия език в края на XX век	5
Юлиана Стоянова – Тенденция към архаизация на лексикални елементи от съвременния словашки и български речников състав .	43
Neĭly Tincheva – Analyzing English-Language and Bulgarian-Language Political Speeches	49

ДИСКУСИИ, ОБЗОРИ И НАУЧНИ СЪОБЩЕНИЯ

Димитър Веселинов – Изследване на междуезиковите контакти през призмата на българския език	60
Spežana Petrović (Beograd) – On Some Serbian Dialectal Turcisms	70
Христо Салджиев – Фонетични, морфологични и лексикални особености на говора на турскоезичното население от с. Горно Ново село (Старозагорска област)	78

Мони Алмалех – Раят [ган еден] רַיָּא רַיָּא не е червен!	87
Lyubomir Ivanov – On the Romanization of Bulgarian and English	109
Горан Попов – За цитирането	119
Константин Попов – Поливалентност на думата <i>сърце</i> в българска и руска словоупотреба	130

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ

<i>Ив. Куцаров.</i> Славяните и славянската филология: Очерк по история на славистиката и българистиката от втората половина на XIX до началото на XXI век (Живко Бояджиев)	137
A. Alonso-Cortés. Lingüística (Живко Бояджиев)	140
A. Манчева и др. Френско-български речник / Dictionnaire français-bulgare (Живко Бояджиев)	143
Géographie linguistique et biologie du langage: Autour de Jules Gilliéron (Живко Бояджиев)	147
<i>Ив. Попова-Велева.</i> La syntaxe française: Notions de base & Exercices / <i>Ив. Попова-Велева.</i> Френски синтаксис: Основни понятия & Упражнения (Живко Бояджиев)	153
PONS Универсален немско-български речник (Борис Парашкевов)	154
Möglichkeiten und Grenzen der Standardisierung slavischer Schriftsprachen in der Gegenwart (Василка Радева)	160
<i>М. Košková.</i> Z bulharsko-slovenskej frazeológie (Надка Николова)	166
<i>Д. Митев.</i> Словообразовательная структура и семантика отыменных суффиксальных прилагательных в русском и болгарском языках (Константин Попов)	170
Bułgarzy na Uniwersytecie Jagiellońskim w okresie międzywojennym (red. J. Rusek, W. Stepniak-Minczewej) (Екатерина Солнцева – Накова)	171
<i>Ю. Лихтенберг.</i> В памет на Кети Анкова-Ничева. Българска фразеология. Избрана библиография / <i>J. Lichtenberg.</i> Zum Gedenken an Keti Ankova-Ničeva. Bulgarische Phraseologie. Auswahlbibliographie (Екатерина Солнцева – Накова)	172

Раят [ган еден] רַיָּא רַיָּא не е червен!

МОНИ АЛМАЛЕХ

I. УВОДНИ БЕЛЕЖКИ

В статията “Сакрално четирицветие“ (вж. Алмалех, 2001б/) бе изведена семантичната верига {`земното/ниското` + `греховното`} + {`братоубийство`} + {`продаване на първородството` + `неправилни действия`} като обвързана с лексеми, които на български език нямат нищо общо в словообразователен план: {*пръст, земя* אָדָמָא [адамà]} – {*човек* אָדָם [ада̀м]} – {*Адам* אָדָם [ада̀м]} – {*червено* אָדוֹם [адо̀м]} – {*Едом* אֶדוֹם [едо̀м]} – {*кръв* דָם [да̀м]}.

Това е словообразователна верига, в която общият корен на лексемите и контекстът внушават и обвързаност с червения цвят, и обща семантична верига. Тази обща семантична верига напуска границите на лексикалната семантика и оформя обща семантична парадигма, която се доближава повече до пропозицията. Внушенията за червен цвят и текстовите значения въздействат и на езиковото съзнание, и на езиковото подсъзнание на читателя, ползващ иврит.

Един цитат от Р. Хъдсън изглежда особено подходящ за този екстремален случай: "...относителността в семантиката, съответстваща на морфологията, може да бъде доста строго ограничена, поради което и в морфологията, подобно на синтаксиса, има много по-малка вероятност да се открие относителност отколкото в лексиката. Следователно следните изводи (за относителността - бел. М.А.) се отнасят само до лексикалните значения, което по същество означава, че се разглежда само онази половина от значението, която е свързана с понятията, а не с пропозициите." [Хъдсън, 1995, с. 130]

Цитатът е важен тук, защото маркира лексикалното значение, разбирано с помощта на компонентния анализ, като нещо върху което се наслагва значение от пропозиционален тип. В посочената ивритска парадигма на един корен се открива верига от значения, които са пропозиционални по същество и са формирани и с помощта на морфология, и чрез лексикална семантика, но и чрез текстовите условия, в които се употребяват тези лексеми, имащи един корен.

I.1. ПРОБЛЕМЪТ. В българската, гръцката и руската православна традиция името на рая е "градината в Едем"/"едемската градина". На пръв поглед, а може би и при вглеждане, излиза, че мястото, където е тази градина принадлежи на ивритската семантична верига от пропозиционален тип {`земното/ниското`} - {`греховното`} - {`убийство`} - {`неправилни действия`} - {`кръв`},,.. Очевидно е, че това или е невъзможно, или някъде има грешка.

II. ОСНОВНИ МЕТОДИ НА ИЗСЛЕДВАНЕ

ДЕРИВАЦИОННИ ВРЪЗКИ от типа на използваните в "Словообразователен речник на съвременния български книжовен език" [ред. Пенчев, 1999] и сборника към него [ред. Пенчев, 1988] са напълно приложими и към посочените в заглавието на тази точка лексеми. Вътрешната форма на думата, разбирана като функция на словообразуване и етимология (вж. Т. Бояджиев, 2002), има свое място.

СЪПОСТАВИТЕЛЕН ПОДХОД към лексикално-терминологичните факти от български, иврит, латински, старогръцки, английски и руски език в различните преводи на Стария завет.

ДОСЕГАШНИ РЕЗУЛТАТИ върху цветовата терминология, включително и в СЗ.(вж. Библиография)

ПРЕВОДИ НА БИБЛИИ, които се цитират.

Български: Ще бъдат ползвани цитати от двата основни превода на български език на цялата Библия – [Библия, 1991] и [Библия, 1995].

[Библия, 1991] е издание, базирано на църковнославянската традиция, а [Библия, 1995] е известна като протестантската библия. “Голямо постижение между новобългарските преводи е протестантското издание от 1871 г. С тази трудна задача се залавят мисионерите д-р Елиас Ригс (1810-1900) и д-р Албърт Лонг (1832-1901). Те са подпомогнати от създателя на българския периодичен печат Константин Фотинов (1790-1858). Д-р Ригс трябвало да направи последната корекция на текста. Но след близо 20-годишен труд Фотинов внезапно умира. Вместо него мисионерите се спират на Христодул Костович Сичан-Николов и Петко Р. Славейков (1827-1895). СЗ се превежда от еврейски, НЗ от гръцки език. През 1871 г. в Цариград излиза “Библия, сиреч Священото Писание на Вехтий и Новий Завет. Вярно и точно преведено от първообразното.” Специалистите и днес смятат, че това е най-важната и крупна книжовна творба на Възраждането. (...) като последно ревизирано издание излиза през 1924 г.

Синодалният превод на библията е отпечатан за първи път през 1925 г., а през 1992 г. е преиздаден, като текстът е осъвременен (...) За негова основа е послужил църковнославянския текст, а не оригиналните текстове на еврейски и гръцки. [ред. Златев, 1994, с.55]

Старогръцки и латински: Септуагинта (LXX) или превод на 70-те е първият превод на гръцки. “Един от Александровите наследници - Птолемей Филадельф (285-247 г. пр. Хр.), нарежда да се преведат някои книги от СЗ от еврейски на гръцки за прочутата библиотека в Александрия. Извикват специалисти от Ерусалим, които превеждат Петокнижието на Мойсей. Според сведенията, които дава Аристей, египетският цар възлага превода на Свещ. Писание на 72 юдеи. Именно те превеждат Петокнижието на гръцки език. Техният превод се отличава с истински буквализъм, което може да се обясни преди всичко с голямата почит, изпитвана от юдеите към Писанието. Останалите старозаветни книги се превеждат постепенно до II в. пр. Хр. Въпреки явните несъвършенства от гледище на съвременното преводаческо изкуство “Септуагинта”-та има изключителна роля в религиозния свят на древността. ... Всички старозаветни цитати (270-350 на брой), които срещаме в НЗ, са по него. Ранната църква си служи векове наред с него.” [ред. Златев, 50-51]

Вулгата. Първият латински превод е “Итала” от II в. “Безспорно бисерът на древните преводи е т.нар. Вулгата (лат. - разпространен, общ) на блажени Йероним (ок. 345-420 г.). Като секретар на папа Дамас I той се заема да ревизира съществуващия по негово време латински превод “Итала”, сравнявайки го с еврейския оригинал. Установява доста неточности, като не остава доволен и от “Септуагинтата”. Така у него се поражда желанието да направи нов латински превод от “оригиналната истина на еврейския текст”. За целта блажени Йероним се отправя към Палестина и през 386 г. се установява във Витлеем. Там се свързва с учени равини и усвоява до съвършенство еврейския език. Работата над превода му отнема ок. 15 години, като през цялото време той живее във витлеемска пещера, близо до родното място на *Спасителя*.” [ред. Златев, с. 51]

Италиански - по BibleWorks, 1998.

III. НАЗВАНИЯТА НА РАЯ

Основен обект на разглеждане са проблемите на несъответствието между православното *Едем* и ивритското название - *Еден*. Не по-малко важен е преводът на латински, наричан Вулгата, в който като название на рая не се среща нито *Еден*, нито *Едем*.

III.1. ПОЛОЖЕНИЕТО В ИВРИТ. В оригинала на СЗ е налице словосъчетанието [ган еден] עֵדֶן גַּן. Лексемата [ган] גַּן означава *градина*. Лексемата [еден] עֵדֶן означава две неща: 1. Като съществително собствено - *наслада, удоволствие* и, както Бл. Йероним казва, “*дори радост*” [Бл. Йероним, 420/1883, с. 822]; 2. Като собствено име *Еден* е название на географско място, разположено на изток от Израел, обхващащо реките Тигър и Ефрат. По описанието на конкретни географски обекти, схващани като рай или като етническа територия, днес търсят конкретното земно място някъде между Афганистан, Иран и Ирак.

На трето място в този ред, не трябва да се забравя, че в писмеността на иврит няма малки и главни букви, т.е. читателят разбира от контекста, дали иде реч за собствено име или съществително нарицателно. Тази бележка е важна с оглед на коментара, който ще се направи по-нататък.

В иврит съществува лексемата от персийски произход עֵדֶן גַּן [пардès], която означава *градина, цитрусова плантация*, но не се използва за райска градина. Наличието на тази дума в иврит е любопитно, защото и гръцкото *παράδεισος*, и латинското *paradisum*, и английското *paradise* се използват за превод на названието на рая. Твърде интересно е, че в съвременните италиански преводи е налице *giardino di Eden*, т.е. не е използвана екзотична дума, а индоевропейската, която е налице и в българските преводи - *градината*.

III.2. ПОЛОЖЕНИЕТО В БЪЛГАРСКИ ЕЗИК. Словосъчетанието עֵדֶן גַּן [ган еден] се превежда на български език по два начина - *градината в Едем* или *едемската градина*. В разговорната реч, пък и в книжовния език, денотатът на [ган еден] עֵדֶן גַּן се нарича *рай* или *райска градина*. Очевидната езикова асиметрия при второто название се допълва и от етимологията на думата *рай* - тя няма нищо общо с иврит или със славянските езици и поначало е неясна - вж. ред. Рачева, Тодоров, 2002. Думата *рай* всъщност съответства на съвременните употреби в романските и германските езици на вариантите на персийската дума

[пардès] פֶּרְדִּים, чрез която е възможно с една лексема да се назовава оригиналното словосъчетание от две думи.

Причината за присъствието в българските преводи на лексемата *Едем* е традицията, която следва първия превод в историята на Петокнижието. Този превод е Септуагинта (LXX). Но къде се среща това название?

Битие, 2:8-17

⁸ И Господ Бог насади градина на изток, в Едем, и постави там човека, когото беше образувал. ⁹ И Господ Бог направи да прораства от земята всяко дърво, което е красиво на глед и добро за храна, както и дървото на живота на сред градината и дървото за познаване доброто и злото. ¹⁰ И река изтичаше из Едем да напоява градината, от дето се разклоняваше и стана четири главни реки. ¹¹ Името на първата е Фисон: тя е, която обикаля цялата Евилатска земя, дето има злато. ¹² И златото на оная земя е добро; там има още бделий и ониксов камък. ¹³ Името на втората река е Гион: тя е, която обикаля цялата Хуска земя. ¹⁴ Името на третата река е Тигър*. (*еврейски Идекел) Тя е която тече на изток от Асирия. А четвъртата река е Ефрат. ¹⁵ И Господ Бог взе човека и го насели в Едемската градина за да я обработва и пази. ¹⁶ И Господ Бог заповяда на човека, казвайки: от всяко дърво в градината свободно да ядеш; ¹⁷ но от дървото за познаване на доброто и злото, да не ядеш от него непременно ще умреш.”; “3:23-24: ²³ Затова Господ Бог го отпрати от Едемската градина да обработва земята, от която бе зет. ²⁴ Така той изпъди Адама; и постави на изток от Едемската градина Херувимите и пламенния меч, който всячески се въртеше, за да пази пътя към дървото на живота.” Библия, 1995

III.3. ПРАВИЛЕН ЛИ Е ПРЕВОДЪТ НА ЕДЕН КАТО ЕДЕМ? Очевидно не. На какво се дължи фактът, че преводачите на LXX, които са умели познавачи на иврит и на СЗ, променят собственото име на рая? За да се отговори на този въпрос е нужно да се видят данните за иврит и за правописа на иврит. Прави впечатление, че *Еден* е написан на иврит с буквата *Айн* א - אֵינְ. Ако беше написан с буквата *Алеф* א, то тогава може да се твърди, че още по оригинал *раят* се причислява към парадигмата на {`земното/ниското`} - {`греховното`} - {`убийство`} - {`неправилни действия`} - {`кръв`}, която се обвързва с корена на **червен** - {*червено* אָדָם [адом]}.

Важен и интересен факт е, че в юдейската традиция буквите имат твърде висок статус - числата се пишат с букви, на буквите се гледа като на първосътвореното нещо от Бог в мистицизма, буквите могат да се заместват по 32 различни системи, за да се открие скритото съдържание на СЗ и пр. Наред с това, буквите имат и йероглифна история и семантика. Според тази йероглифна семантика буквата *Айн* א произхожда от пиктограма на око. Съществителното нарицателно אֵינְ [айн] означава *око*, а същата дума, със същия правопис אֵינְ [айн] е и собственото име на буквата *Айн* א.

В юдейската монотеистична митология, наричана Агадà, има една

приказка за буквата *Алеф*, която отразява мистичното разбиране, че буквите, заедно със светлината, са първосътвореното от Бог. Бог замислил всички букви, а *Алеф* почнала да му се моли да бъде първа. Тя била много настоятелна и Бог удовлетворил желанието ѝ, затова тя е най-близо до Бог. Има още една приказка, в която се разказва, че в райската градина Адам и Ева били облечени със **светлина** (אור [or]). Чрез светлината те контактували помежду си и с Бога-Отец. След грехопадението Бог решил да ги накаже и ги разделил един от друг и от себе си като им отнел светлината и я заменил с **кожа** (עור [or]). Тези два омофона при различния си правопис овеществяват райското и следрайското състояние.

Буквите *Айн* א и *Алеф* א се приличат по това, че техният денотат е много кратък гърлен звук. При *Айн* א този много кратък гърлен звук е дълбоко гърлен. На практика, тези две букви маркират присъствие за всички гласни.

В индоевропейските езици не съществува звукът-денотат на буквата *Айн* א. Добро доказателство може да бъде особената трудност, който този звук представлява за българите. Само евреите, родени в арабските страни произнасят този звук, приписвайки го на гласните, с които се вокализира *Айн* א.

Тези черти на юдейското мислене дават основание да се изкаже хипотезата, че в термина אֶדֶן [ган еден] думата אֶדֶן [еден] би могла да бъде разглеждана като съдържаща буквата *Алеф* - אֶדֶן [ган еден]. Нормативният правопис на [еден] е с *Айн* א и за това има добра причина - да обозначи отлъчването на хората от рая и пълната невъзможност те да се завърнат там, защото той се пази от “херувим с огнен меч”. В крайна сметка, изписването на אֶדֶן [еден] с *Айн* א маркира наказанието за грехопадението.

Във всеки случай това хипотетично тълкуване е по-логично, отколкото замяната на *н* с *м* в края на думата. Това е така, защото ако припишем *Алеф* на правописа на названието на рая, това би имало далеч по-силна връзка с юдейската традиция и разбирането за ролята на *Алеф* и *Айн* в тази традиция. Замяната от евреите-преводачи на краесловното *н* с *м* е по-странно, защото крайният резултат – אֶדֶם – влиза в ивритската парадигма на корена на червено, макар че нормативният правопис е с *Айн*. Името אֶדֶם изглежда недопустимо спрямо иврит по две причини: 1. Раят е обиталище на Бог и затова той е изпълнен със светлина ([or] אור), а не с червено. 2. *Алеф* повече подхожда на

собственото име, което е член на лексикалния бином [ган еден], ако се свързва със съществителното нарицателно **עֵדֶן**.

Крайният резултат – [едем] - и при превод на друг език влиза в обърквашо отношение именно с червената парадигма – Едом, Едумея, едомци. Братът на Яков/Израел е роден Исав, но после е наречен Едом (червен). Неговите потомци са едомците.

LXX 4 Царе, 19:12 μὴ ἐξείλαντο αὐτοὺς οἱ θεοὶ τῶν ἔθνων οὓς διέφθειραν οἱ πατέρες μου τὴν τε Γωζαν καὶ τὴν Харраи καὶ Раφес καὶ υἱοὺς **Едем** τοὺς ἐν Θαλασσειν
VUL 4 Царе, 19:12 numquid liberaverunt dii gentium singulos quos vastaverunt patres mei Gozan videlicet et Aran et Reseph et **filios Eden** qui erant in Thelessar

4 Царе, 19:12 וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶת שְׁמֵי אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר שָׁחַתוּ אֲבוֹתַי אֶת-גּוֹזָן וְאֶת-רָפַח וְאֶת-רֶסֶף וְאֶת-בְּנֵי-עֵדֶן אֲשֶׁר בְּתַלְאֶסָר:

4 Царе, 19:12 Боговете на народите избавиха ли ония, които бащите ми изтребиха - Гозан, Харан, Ресеф и **Еденяните**, които бяха в Таласар? [Библия, 1995]

Този стих представя доказателство за много разумната и професионална работа на преводачите на протестантската библия от оригинала. Те са били наясно, че ако и тук заместят *Еден* с *Едем* ще се получи груба грешка, тъй като думата “едемяните” ще се възприеме еднозначно като потомците на Исав/Едом. Едом/Едумея е страната, населена от потомците на брата на Яков/Израел – Исав/Едом. Тя е точно определено географско и политическо място – на юг от Ерусалим, около днешния залив Акаба, между Червено и Мъртво море. А Еден е ситуиран на изток от Обетованата земя, с указване на Асирия, реките Тигър и Ефрат и в 4 Царе, 19:12 функционира само като географско понятие, а не като рай. Едомците винаги са създавали проблеми на израелтяните, но никога не са били изтребени от израелтяните! Така тук срещаме първата употреба на собственото име *Еден* в една забележителна поява. Вулгата следва същата логика, която е ръководила и българските преводачи. Интересно е да видим, как решава този исторически и теологически проблем синодалната библия:

4 Царе, 19:12 Боговете на ония народи, които бащите ми съсипаха, избавиха ли ги? Избавиха ли Гозан, и Харан, и Рацеф, и **синовете на Еден**, който е в Таласар? [Библия, 1991]

Това, което виждаме в Библия, 1991 е опит да се ситуира един град с име Еден, докато в Библия, 1995 се говори за племето на еденяните. Така или иначе и двата български превода се опитват да избягнат объркването в този случай и използват оригиналното Еден.

Септуагинта обаче остава твърдоглава в превода си. Дори в този стих дава *Едем* с риска да се обърка рая - *Едем* - със страната Едом,

Едумея, едомците, потомците на Исав/Едом.

IV. ПЪРВИТЕ ПРЕВОДИ НА ОРИГИНАЛА. Тук поради липса на данни не се посочва нищо за арменския превод на библията, който се явява втори по хронология - след LXX.

IV.1. **LXX:** [ЕДЕМ] *Εδεμ* ВМЕСТО [ЕДЕН] **יְדֵן**

Името *Εδεμ*, наместо нормалното *Εден*, се споменава 2 пъти в Септуагинта: Битие, 2:8; 2:10. В оригинала думата *Εден* като име на рай се среща 5 пъти (Битие, 2:8; 2:10; 2:15; 3:23 и 3:24).

Книга, глава, стих	иврит	LXX
Битие, 2:8	גֵן־בְּעֵדֶן	...παράδεισον ἐν Εδεμ...
Битие, 2:10	יְעַרְבֵן אֶת־הַגֵּן	ἐξ Εδεμ ποτίζειν τὸν παράδεισον
Битие, 2:15	בְּגֵן־עֵדֶן	ἔπλασεν καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν
Битие, 3:23	מִגֵּן־עֵדֶן	παραδείσου τῆς τρυφῆς
Битие, 3:24	לְגֵן־עֵדֶן	παραδείσου τῆς τρυφῆς

От таблицата се вижда, че 70-те преводачи вкарват в употреба загадъчното *Εδεμ* само в първите две появи на името *Εден* в иврит. В последните две (Битие, 3:23 и 3:24) те използват едно изключително мъдро решение, което третира името *єден* от иврит като съществително нарицателно. Използвана е думата *τρυφῆς*, за да се определи градината. В речника четем за лексемата *τρυφή*, че има следните значения: “*τρυφή*, η 1. а) разпуснатост, разкош, разкошен или разпуснат живот, блясък, изнеженост. б) удобство, комфорт. - 2. гордост, надменност, високомерие.” [Войнов, Георгиев, Геров, Дечев, Милев, Тонев, 1996, с.832] Ако на градината (*παραδείσου τῆς τρυφῆς*) се припишат всички значения на изходната за *τρυφῆς* - *τρυφή* - то, както се казва, с един куршум - няколко заека. Това би означавало, че 70-те, ползвайки възможностите на езиковата система на старогръцки език, превеждат не със съществителното собствено име, а с лексеми-термини, които са превод-коментар. Преводът-коментар се базира на съществително нарицателно и коментарът очевидно не се отнася до самата райска градина, а до деянието на Адам и Ева (*разпуснатост* или *разпуснат живот*; *гордост*, *надменност*, *високомерие*). На второ място и в същото време, се означава и обичайното разбиране за *єден* като съществително нарицателно в иврит, написано с *Айн* – *удобство*, *комфорт*; *разкош*, *разкошен*. На трето място и пак едновременно, асоциативно е налице и значението `блясък`, което може да се асоциира само с правопис на *єден* с *Алеф*, доколкото се третира отношението

`светлина` - `кожа` ([op] - [op]) = `ритуална чистота` - `грях` и наказанието за първородния грях, отразено в правописа.

Колкото до собственото име **Едем** [èдем], то си остава загадка и има своите последствия в установяването на традиция. Протестантската българска библия (Библия, 1995) използва *Едем* и по този начин представя пример за последователност към традицията по българските земи - макар че е превод от иврит, преводачите следват гръцката традиция, тръгнала от Септуагинта. Няма никакво разумно обяснение, защо оригиналното **יְדֵם** [èден] е заменено в Септуагинта с **Едем** [èдем]. Септуагинското собствено име **Едем** [èдем] прилича на ивритското собствено име Едом. **Едем** [èдем] не може да се тълкува спрямо иврит по никакъв друг начин, освен като поредното производно от *червено* **אדָם** [адом], защото **НА ИВРИТ [ÈДЕМ] С Айн ו НЕ СЪЩЕСТВУВА!** *Едем* може да се напише на иврит, при оригинал **יְדֵם**, само като **אדָם**. А това означава да включим райската градина в линията {`земното/ниското` + `греховното`} + {`продаване на първородството` + `неправилни действия`}, посочена в началото.

Нашите разсъждения, съмнения и учудване по повод на 'Едем' аналогично предизвикват объркване през вековете, напр. отразеното в Патрология, 23 том. Във *Fragmenta Libri Nominum Hebraicorum* се посочва следното на с. 1233-1234:

<i>Interpretatio Latina</i>	<i>Codex Vaticanus</i>	<i>Hieronymus</i>
Edem, sanguificatio, voluptas	'Едèм, ἀιμάτωσις, τρυφή	Eden, voluptas, sive deliciae, vel ornatus

Виждаме, че *Едем* правилно е тълкуван от *Interpretatio Latina* като “кървав” (sanguificatio) , “наслада, “наслаждение”, “удоволствие” (voluptas). Същото правилно тълкуване е и на гръцкия *Codex Vaticanus* - кървавоподобен, кървавочервен (ἀιμάτωσις). Правилно, но изключително неподходящо за рая, обяан в светлина и праведност. Бл. Йероним отказва да включи в семантиката на рая червения цвят и кръвта, и може би затова не признава име като *Едем*, а посочва *Еден*. Той прави така и в съчинението *Liber De Situ et Nominibus Locorum Hebraicorum*, на с. 938 от том 23 на Патрологията. Любопитно е, че Бл. Йероним на места в своите бележки постъпва като българските преводачи от протестантския екип: на с. 822 от том 23 той се съобразява с традицията, наложена от Септуагинта и посочва Едем като име на рая, където дефиницията е именно voluptas, sive deliciae, vel ornatus. На същата тази с. 822 той посочва за Едом - rufus sive terrenus, т.е. *червеникав, червеносок* или *земен, от земя*.

Тук може само хипотетично да се разсъждава, защо това е направено от преводачите-евреи. Може би географската област Еден (между Иран, Ирак и Афганистан? или чак до Армения?) или е мразена, или е “пропаднала” по времето на превода? Може би преводачите знаят, че *еден* е нецензурна дума в гръцки от времето на превода? А дали не извършват диверсия, назовавайки рая с дума, която го включва във веригата на “ниското” червено, на червеното-кръв за иврит, т.е. обратното на това, което е раят?

Нека припомним, че юдаизмът е писмена култура, в която на буквата и на азбуката се приписва твърде висок и особен статус. Още в библейския период са разработени 32 начина/системи за тълкуване на текстовете на Стария завет чрез заместване на буквите - с цифри или по фонетичен принцип. За 32-те системи вж. Глазерсон, 1997.

Старогръцката култура обаче не е много по-различна от юдейската в това отношение. Добре известно е, че числата се изписват с букви в Стара Гърция. Например буквата χ : χ' 600; χ' 600 000 или α' - 1; α - 1000 и пр.[Войнов, Георгиев, Геров, Дечев, Милев, Тонев, 1996, с.832].

Наличието на две точно подбрани употреби на *едем-рай* не може да се обясни с приликата между носовите звукове *м* и *н*, най-малкото защото преводачите са юдеи, поканени от Ерусалим, и те не изпитват влияние на някакъв друг роден език, освен иврит.

Фактът, че употребата на *Едем* е двукратна и маркира началото, описващо земята, реката, т.е. география, а после се преминава на *градина* с една лексема, която не е гръцка *παράδεισος*, но не е и оригиналното собствено име от иврит, е удивителен и необясним.

LXX παράδεισος

Особено впечатляващо за Септуагинта е, че там където в иврит, има едно и също словосъчетание-термин - *градината в Еден* или *еденската градина*, то в Септуагинта е налице частична адекватност. Преводът на словосъчетание със словосъчетание е налице само в Битие, 1:8 и Битие, 1:10, т.е. в първите две появи в текста. В останалите те са: в Битие, 2:15 оригиналното словосъчетание (גֶּן־עֵדֶן) е предадено на старогръцки с лексема-термин - [παράδεισος] *παράδεισος*, а в Битие, 3:23 и 3:24 със словосъчетание, но несъдържащо собствено име - *παράδεισος τῆς τριφῆς*.

“Думата *παράδεισος*, ὁ, α, означава *градина; градина, оградена със стена*. Тя е от *персийски* произход, но не изконно гръцка. Използва се за назоваване на градината на Еден, Рая.” [1998 Bible

Works Конкорданс].

Преводът в Битие, 3:23 и 3:24 е превод-тълкувание *παραδείσου τῆς τρυφῆς*.

Налице е огледална структура от типа 2-1-2: 2 неправилни ('Еδὲμ) - 1 неутрална (*παραδείσου*) - 2 верни тълкувания на *ѐден* (и с *Алеф* и с *Айн*) τῆς τρυφῆς. Изглежда като мъдра шега.

Преводачите са 70 евреи, т.е. не може да има грешка! Как да тълкуваме подобно наличие, по-точно отсъствие на точните съответствия на оригиналния термин-словосъчетание? Това несъответствие е само половин беда. Натрупват се вече четири несъответствия: първо, сериозно отклонение от фонетичния облик на собственото име *Еден* от словосъчетанието *Градината в Еден*. Второ, превод на словосъчетание-термин с лексема-термин. Трето, тази лексема термин е думата *παράδεισος*. Тя е точно, но персийско, съответствие на ивритската дума *градина* - [ган], а не изконна гръцка дума. Четвърто, *Градината в Еден* е преведена чрез словосъчетание от две съществителни нарицателни. Последното е мъдро тълкувание.

В останалите споменавания на рая и в оригинала, и в Септуагинта е налице само думата *градина* [ган] **גַן**, преведена адекватно с една лексема - *παράδεισος*. - в Битие, 2:9; 2:16; 3:1; 3:2; 3:3; 3:8; 3:10.

IV.2. **ВУЛГАТА** употребява **paradisus voluptas** за **גַן עֵדֶן** [ган ѐден]. НИТО ВЕДНЪЖ ЕДЕН, НИТО ВЕДНЪЖ ЕДЕМ!

Книга, глава, стих	иврит	LXX и ВУЛГАТА
Битие, 2:8	גֶן־עֵדֶן	paradisum voluptatis
Битие, 2:10	מִעֵדֶן אֶת־הַנָּהָר :	..loco voluptatis ad inrigandum paradisum ...
Битие, 2:15	בְּגֶן־עֵדֶן	eum in paradiso voluptatis ut op
Битие, 3:23	מִן־עֵדֶן	de paradiso voluptatis
Битие, 3:24	לְגֶן־עֵדֶן	paradisum voluptatis

Бл. Йероним избягва да използва собственото име на райската градина. Той калкира значението на **עֵדֶן** [ѐден] с лексемата **voluptatis**, която е превод на семантиката на съществителното нарицателно **גַן עֵדֶן** [ѐден] - *наслада, удоволствие; украсен, прекрасен*. [Бл. Йероним, 480/1883, с. 822] За ивритската градина - **גַן** [ган] - Бл. Йероним използва персийската дума **PARADISUS** в съответния падеж, но не и

латинската версия на италианската **giardino**, която е *hortus*.

Във ВУЛГАТА името **ЕДЕН** се употребява 6 пъти, но не за рая!

Във Вулгата името *Еден* се споменава 6 пъти, но само като собствено име на географска област или като собствено име на човек, и никога като име на райската градина. Това е една употреба, за която вече стана дума. За първи път във Вулгата собственото име *Еден* се среща чак в Битие, 4:16, за да маркира движение на Каин по географските ширини.

Ето случаите, когато най-сетне във Вулгата се среща собственото име Еден:

1. Битие, 4:16 ...ad orientalem plagam **Eden**; 2. 2 Царе, 19:12 et filios **Eden** qui erant in Thelassar; 3. 2 Царе, 29:12 filius Zemman et **Eden** filius Ioha; 4. 2 Книга на летописите, 31:15 et sub cura eius **Eden** et Meniamin Hiesue et Sameias Amarias quoque et Sechenias in civitatibus sacerdotum ... ; 5. Исаия, 37:12 numquid eruerunt eos dii gentium quos subverterunt patres mei Gozan et Aran et Reseph et filios **Eden** qui erant in Thalassar; 6. Езекил, 27:23 Aran et Chenne et **Eden** negotiatores Saba Assur Chelmad venditores tui.

Съвременните преводи на италиански език коригират Вулгата и в тях има тотално съответстваща на употребата в иврит - и като съществително нарицателно (*градината*), и като словосъчетание от нарицателно и собствено име (*градината в Еден*).

ИЕР Битие, 2:8 Poi un **giardino in Eden**, a oriente,

ИЕР Битие, 2:10 Un fiume usciva da **Eden** per irrigare il **giardino**; poi di lì si divideva e diventava quattro corsi.

ИЕР Битие, 2:15 Poi il Signore Dio prese l' uomo e lo pose nel **giardino** di **Eden** perché lo lavorasse e lo custodisse.

ИЕР Битие, 3:23 3:23 E ... via dal **giardino di Eden**...

ИЕР Битие, 3:24 ... e dinanzi al **giardino di Eden** pose i cherubini e la fiamma della spada folgorante ...

Изводите са: Блажени Йероним, който познава иврит, съзнателно избягва да употреби *Еден* като част от името на рая. Изглежда в този исторически момент има два главни фактора за това негово действие: от една страна, истината от оригинала е ясна за преводача, а от друга - влиянието на гръцката традиция по това време е достатъчно силно, за да “се спори” с него, като се назовава оригинала.

Думите в СЗ не са променяни хилядолетия, което ни доказаха находките от Кумран. Освен това, всяка дума в Петокнижието е посочена с ултрависока, ултрасилна и ултрадълбока интенция със стряскащ подбор измежду съществуващите в речта лексеми и лексеми-синоними. Затова подобна промяна на терминологията от 70-те еврей-

преводачи или от техния поръчител, в крайна сметка, води до сериозни последици.

Нека сега да направим опит да “погледнем” зад “окото” на *Айн* и да опитаме да си представим, ако се приеме, че *Еден* се пише с *Алеф*, какви са последиците.

ЗНАЧЕНИЯ НА ДУМАТА **עֵדֵן** [еден] КАТО СЪЩЕСТВИТЕЛНО
НАРИЦАТЕЛНО ИМЕ.

Библейски и Съвременен иврит (по Кон, 1975 “Ларус”)

I. 1. *socle m.* цокъл, основа, долна част (на стена); **עֵדֵן**

2. подставка, подложка (на бюст, на ваза и др.)

II. *pièdestal m.* подставка, пиедестал

ръб (на прозорец) **עֵדֵן (שֶׁל חַלּוֹן)** -

траверс (на железопътна линия) **עֵדֵן (שֶׁל מְסִלַּת בְּרוֹן)** -

Тук са изброени всичките значения, посочени в ивритско-френския речник на “Ларус”, включително и свободни словосъчетания. Основните значения на думата [еден] като съществително нарицателно в библейски и съвременен иврит са *основа, пиедестал, цокъл, основна плоча*. Собственото име **Еден**, само по себе си, е свързано със семантиката на нарицателното съществително и това показва, че то трябва да бъде схващано като **основа, пиедестал, основна плоча**, ако се гледа от Земята към високите първосътворени неща от първите 7 дни на Сътворението, т.е. десетте сефирот. Ако се смени посоката, т.е. от първата сефира към земята, **Еден** е под десетата сефира. Важното обаче, ако следваме семантиката на собственото име **Еден** като свързана със семантиката на нарицателното съществително и разбирано като място в света, е че тя се схваща във вътрешната си форма (по Р.Русинов и Т. Бояджиев) като лексема, маркираща посоката Земя - Небеса.

Наличието на името *Едем* в българската традиция довежда посочването в речници, които не са български. Например в българското издание на Библейски речник (New Concise Bible Dictionary, ed. D. Williams). Този речник е едно особено ценно издание с високия си професионализъм, но изглежда традицията и стремежът да не се обърква масовия читател води до грешно посочване на *Едем* като единствено название на рая. На буквата Е, речникова единица **Едем**, не е посочена разликата в традициите и точното название на райската градина в оригинала, пък и в католическите и протестантските преводи. Наместо това, съставителите и редакторите обясняват следното: “На говорещите еврейски името вероятно напомня подобната по звучене дума “наслада”, но е възможно да става дума за заемка, означаваща

равнина.” [ред. Златев, с. 151]. Това е доста посочвано мнение за семантиката на думата **еден** и то е от оригинала на този речник.

В други англоезични библейски енциклопедии и речници, напр. ред. Джеймс, 1939 понятие *Едем* просто не съществува. Това, което се посочва, е *Еден*. Терминът *Едем* се посочва с червен цвят (в компютрите), за да маркира употребата му в православния свят наместо *Еден*, а всичко останало за името на рая е посочено на *Еден*.

За разрешаване на този задочен проблем - “Какво означава съществителното нарицателно [еден] **אֶדֶן**? - дали “основа”, “пиедестал”, “основна плоча” (“равнина” ?) или трябва винаги да третираме името на рая като “насада” **אֶדֶן**? Може да се обърнем към огромните натрупвания и научни архиви, съдържащи се в Bible Works, 1998. Ето каква информация предоставя тази електронна система за думата [еден] **אֶדֶן**:

“основа, пиедестал [еден] **אֶדֶן**

ASV и RSV превеждат така, освен в Песен на песните, 5:15.

[еден] е била основата, в която са се поставяли колчетата с цел колоните и дъските/гредите да стоят вертикално. Думата се среща 54 пъти в Стария завет, от които 2 пъти при описанието на скинията (ковчега на завета - бел. М.А.) в Мойсеевото законодателство. Тези 2 употреби се отнасят до самата скиния. Тези “основи” трябва да се направят от различни метали, които са в зависимост от тяхното местоположение в ковчега на Завета (скинията). Загрижеността на Бог за такива детайли на богослужението не е представлявала нещо лесно за хората. Всеки детайл е описан от Бог и тези, които искат да го удовлетворят, трябва да се подчинят. Не е вярно, че такова внимание към подробностите на външните детайли става за сметка на духовното групиране, удовлетворяващо Бога.

Йов употребява тази дума, за да опише съзидателната дейност на Бог (Йов, 38:6). Тя е сравнена с “крайъгълен камък”. Така, сравнявайки себе си със строител, Бог заключава, че Той е този, който създава земните основи и е поставил ъгловия камък на творението и Той е, който следи за сигурността на творението.

От [еден] **אֶדֶן** произтича думата [адон] **אֲדֹנָי** - господар; собственик. Угаритското *ʾudn* (знакът ` маркира статуса на буквата алеф като много кратък гърлен звук, който в съвременен иврит на практика не се произнася въобще - бел. М.А.) **אֲדֹנָי** (буквата нун софит - ך - е краесловен вариант на буквата нун ך - бел. М.А.) означава “господар”, “повелител”, “собственик”, а академското *adannu* има подобно

значение - “могъщ”.

В единствено число, с ([адонї] אֲדֹנָי - бел. М.А.) или без суфикс ([адòн] אֲדֹן - бел. М.А.) се отнася обикновено до човешко същество. Сара се обръща към съпруга си Авраам с тази дума (Бит., 18:12). Слугата на Авраам често го нарича (Бит., 18:24) с тази дума - “господарю мой” ([адонї] אֲדֹנָי - бел. М.А.). Фараонът е наричан със същата титла (Бит., 40:1), както и Йокиф в качеството му на везир (Бит, 42:10). Хана се обръща към свещеника Ели с този термин (1 Царе, 16:16). Все пак, най-често тази титла е обръщение към официални служители. Пророк Илия също усвоява титлата “господин/господар” (3Царе, 18:7).

Освен това има много пасажи (особено в Псалми), в които тези форми се употребяват само за/към Бог. (бел. М.А. - за Псалми това е нормално, защото Псалми са един интимен диалог между Давид или друг човек с Бог).

В Изход, 34:23 [(x)а-адòн ѝе(x)òва ело(x)èйну] (бел. М.А. - означава “Господарят Йехова, нашият Бог”). Във Второзаконие, 10:17 се използват и двете - и форма за *ед.ч.*, и форма за *мн.ч.* в словосъчетанието Господар на Господарите [адòн (x)а-адонайм], ср. Псалми, 136:3; 8:1. Бог има титлата и името Йехова, нашият Господар [ѝе(x)òва адонèйну]. Месията също усвоява тази титла в Псалми, 119:11.

Няколко собствени имена на хора съдържат тази титла като елемент на името: Адоницедек (Исус Навин, 10:1), Адония, трима различни люде (3Царе, 1:8, 2 Книга на летописите, 17:8, Неемия, 10:17), Адоникам (Езра, 2:13) и Адонирам (3 Царе, 4:5).

Когато [адòн] אֲדֹן се явява в специална форма за *мн.ч.* с местоименен суфикс (бел. М.А. - [адонàй] אֲדֹנָי,) - винаги се отнася до Бога. В тази форма думата се явява повече от 300 пъти в СЗ. Точно както думата за Бог [ело(x)йм] е в множествено число (бел. М.А. - от формата за единствено число [ел] אֱלֹ), така и тази форма може да се нарече усилено/интензивно множествено число или множествено число за величие/величество. Формата има характер на име, заместващо основното име на Бог (Ело(x)им), за да се спази заповедта да не се споменава напрасно името Божие. С времето този субститут се възприема вече като едно от имената на Бог. Този признак - заместването на основното име със субститут - се наблюдава повече от 6000 пъти в СЗ.” [Zimmerman, Crank, El and Adonai VI.12:190:95; Richardson, TWB, p. 120; TDNT, III, pp. 1058-86; TDOT, I, pp. 59-72; THAT, I, pp. 31-37.” По Bible Works, 1998].

Казаното в Bible Works, 1998 убеждава, че думата אֵדֶן [èден] е твърде подходяща за име на рая. Значението “наслада” изглежда опростяване на същината, а думата אֲדָמָה има отношение към взаимоотношението `човек-Бог`, `човек - неговият господар-човек` чрез семантичната следа в думата [адòн] אָדָם. Ако думата [èден] אֵדֶן присъства в описанието на скинията и то като *основа*, която крепи вертикалните елементи, то тази *основа* дава възможност да мислим лексемата като съществена при организацията на творението. Едно от тълкуванията на храмовия подвижен комплекс на скинията е именно модел на Сътворението на света. Трябва дебело да се подчертае, че в иврит “титулярят” за значението “основа” не е [èден] אֵדֶן, а е друга дума - [йесòд] יְסוֹד. Употребява се още една дума за “основа” - [таштìт] תְּשִׁיט. Последните две са далеч по-широко използвани, което идва да подчертае специалния характер на лексемата [èден] אֵדֶן.

Връзката на корена אָדָם с `ритуално чистото` и с `божественото` се доказва и подчертава от още един факт в иврит - в езика има още една дума, означаваща, също като [адòн] אָדָם, *господар*. Това е лексемата בַּעַל [ба̀ал]: 1. господар; 2. собственик; 3. съпруг. Тази дума означава също езическия бог Ваал. Друг фактор за наличието на тези значения на בַּעַל в иврит е дейността на толкова много царе на Юдея и Израел, отстъпили от единобожието и почитали бог Ваал или Молох. Ето накратко парадигмата на корена בַּעַל:

1. съвкупявам (се); 2. владее, господствам [ба̀ал] בַּעַל

1. съпруг, мъж; 2. господар; собственик; 3. Ваал, [ба̀ал] בַּעַל

божество на езическите народи от древността в Близкия изток; 4. в съчетания дава названия на професия, свойство, принадлежност.

Както можем да се досетим, думата בַּעַל [ба̀ал] никога не се използва за обръщение към Единия Бог, нито служи за обръщение към човек в значението *господин, г-н* ([адòн] אָדָם), *господине (мой)* ([адонì] אֲדוֹנָי).

Всичко това цели да покаже, че замяната на èден с èдем е нещо недобро, доколкото в структурата на иврит (граматични категории, словообразуване и пр.) и в писмеността за иврит има висока степен на отражение на теософски и философски становища, редом с чисто езиковите процеси. Думата èден с *Алеф* остава обвързана в ивритското езиково съзнание и подсъзнание с верига от понятия и представи, свързани с `божественото`, `чистото`, `ритуално чистото`. Тъкмо

обратното става при лексемата **едем** - тя се свързва с парадигмата на *червено* אֲדָמָה [адòм] и нейната семантизация. Това води до обърквания, защото РА/ЯТ НЕ Е ЧЕРВЕН, А Е ИСКРЯЩО СВЕТЪЛ!

СЛОВОСЪЧЕТАНИЕТО אֲדָמָה גַּן [ган еден] КАТО ДЕФИНИЦИЯ НА СТРУКТУРАТА НА СЪТВОРЕНИЕТО

Подобно на *небесната твърд* [ракийà] עֲקִיָּהּ от Битие, 1, 6-8, Райската градина [ган еден] схващана като אֲדָמָה, а не като גַּן עֲדֵן от Битие, 2 не е нищо друго освен дефиниция-описание на структурата на Сътворението. Както старозаветното значение на съществителното нарицателно [еден] אֲדָמָה, така и употребата в съвременния език на оригиналното название на рая в свободни словосъчетания в иврит като *траверса на железопътна линия* и *ръб на прозорец* (примери 1. и 2. от “Ларус”), дават основание да мислим *еденската градина* - [ган еден] אֲדָמָה גַּן - като елемент от мрежата на **небесната твърд** от Битие, 1, 6-8, наричана на иврит [ракийà] עֲקִיָּהּ.

Проблемът за разликите в съдържателната част на различните названия на *небе* в иврит заслужава специално внимание. Тук може да се каже, че има две названия на *небе* в Битие, 1. Едното е שָׁמַיִם [шамайм], а другото е עֲקִיָּהּ [ракийà]. עֲקִיָּהּ [ракийà] е превеждано като **небесната твърд**. עֲקִיָּהּ [ракийà] е различно “небе” от маркираното с лексемата שָׁמַיִם [шамайм]. В българската литература Б. Пиперов [Б. Пиперов, 1962] отделя внимание на този проблем. Б. Пиперов загатва, но тук може ясно да се каже, че този термин за *небе* отразява инженерната страна на сътворението. Ако се приведе списък на паридигмата на корена на עֲקִיָּהּ [ракийà] може ясно да се види, този термин е вид *небе*, което маркира структурата на небето като мрежа. Това би обяснило, защо се превежда на български като *твърд* или *небесна твърд*.

Очевидно [еден] אֲדָמָה е нещо, съдържащо успоредни линии, пресичащи се под ъгъл деветдесет градуса. Затова то може да бъде и *основа*, и *пиедестал*. Бихме могли да посочим едно недоказуемо мнение - ако *небесната твърд* עֲקִיָּהּ [ракийà] е в началото, то *Еден* е в края на процеса на гигантското небесно сътворение. Раят с *Алеф* и *небесната твърд* имат твърде сходна структура от гледна точка на човешките елементарии като механика, физика, атомна физика, геометрия, които се стремят да намерят законите и структурата на

материята. Доказуемо е обаче, че и в **Еден**, и в **ракийа** водещ фактор е хоризонталата, а не вертикалата на Сътворението на света.

Тук е и голямата разлика с човешките научни опити за откриване на истината - тя е истина за материалното, а в религиозномистичните и религиозномистичните структури материалното и духовното са еднакво важни и направо неотделими. Затова са и непознаваеми в съвременните термини на науките за материята.

Англичаните, французите (в Битие, 2:8; 2:10; 2:15; 3:23; 3:24; 4:16; 2 Книга на Летописите, 29:12; 31:15; Езекил, 27:23; 28:11), немците (Преводът на М.Лутер, в Битие, 2:8; 2:10; 2:15; 3:23; 3:24; 4:16; 2 Книга на Летописите, 29:12; 31:15; Езекил, 27:23; 28:13), поляците (9 пъти Еден - в Битие, 2:8; 2:10; 2:15; 3:23; 3:24; 2 Книга на Летописите, 29:12; 31:15; Исаия, 51:3; Езекил, 36:35), а по-късно и италианците (въпреки наличностите във Вулгата - в Битие, 2:8; 2:15; 3:23; 3:24; 4:16; 2 Царе, 10:13; 2 Книга на Летописите, 29:12; 31:15; Исаия, 51:3; Езекил, 28:13; 31:16; 31:18; 36:35) **са спазили докрай оригинала**, що се отнася до този важен термин във всичките появи и като съществително нарицателно (*градината*), и като словосъчетание (*градината на Еден*). Данните са по BibleWorks, 1998.

Руската синодална библия, както българските преводи, употребява *Едем* и след първите две употреби в Битие, 2:8; 2:10. Излиза, че католици и протестанти строго се придържат към оригиналното название на пасторалния рай, докато православните гърци, българи, руснаци - не.

Старият завет остава най-важният източник за размишления. Райската градина е сътворена след първите 6 (7) дни на Сътворението, което означава по мистичната терминология, че това е станало след сътворяването на десетте сефирот, след сътворяването на идеите за 22-те букви на азбуката, след наличието на цветове. В мистичен план, това означава във вертикала - под десетте сефирот. Райската градина е по дефиниция високомистичен образ, в който текат реки, налице са Дървото на живота, Дървото на познанието.

Тези факти са повод за сравнения, разсъждения за статуса на рая в текстовете, сравнението му с Небесния/Новия Ерусалим и, разбира се, с ада.

Райската градина се отличава с известна статичност. Статичността се извежда от два противоположни момента в текста - от една страна Раят е фиксиран в ясни и конкретни географски понятия - реките Тигър и Ефрат, указанията за полезните изкопаеми, географската и политическата Асирия и пр. От друга страна, в картината на Рая са налице високо мистични и неразгадаеми символи

като двете дървета - на Живота и на Познанието за добро и зло, както и главната река, от която Тигър и Ефрат са обикновени разклонения.

От мистичните образи в Рая само Дървото на Живота е ясно като символика. Обикновено Дървото на Живота е тълкувано като десетте сефирот в юдейския мистицизъм. Дървото на познанието не е фиксирано като ботанически вид, независимо от временните търсения в юдаизма по този въпрос.

Така или иначе, Раят остава една почти пасторална картина с фиксирана география - реална и мистична.

Известен е образът на Небесния Ерусалим.

Пита се обаче, дали Небесният Ерусалим е Рай или райско място? Отговорът на този въпрос, според нас, се крие в категорията Време. Райската градина [ган еден] גן עדן е сътворена преди първородния грях на Адам и Ева. Небесният Ерусалим е същина, която отразява моралните стойности и проблемите около тях на Бога и човека след първородния грях. Така да се каже, Небесният Ерусалим е бъдещето на избраните. Популярно казваме, че праведниците отиват в Райската градина, но от Стария и Новия завет, знаем, че онези, които са избраните да останат живи (записаните в книгата на живота, издържали на съда на “белия престол” от Откр. 20:11-15), не се радват на пасторалното битие на Първия човек в Райската градина, а на Небесния Ерусалим. Затова сравнението на Райската градина с Небесния Ерусалим е възможно и наложително.

ИЗВОДИ

- В иврит названието на райската градина е גן עדן [ган еден], където при превод думата גן עדן [еден] е собствено име. Думата גן עדן [еден] е съществително нарицателно - *наслада, удоволствие*.

- Общото библейско внушение е, че раят е облян и изпълнен с неземна светлина и в този смисъл, според юдейската традиция, подходящо е името да може да бъде тълкувано като с *Алеф* - גן עדן [еден].

- Изписването с *Айн* навярно отразява извършването на първородния грях, а с *Алеф* - мястото на райската градина в структурата на вселената.

- Септуагинта дава огледално организиран превод на 5-те ивритски употреби на גן עדן [ган еден]: първите са неправилни “Едем”, третата е “неутрална”, а последните две са превод тълкувание с лексемата *трифъ*, съответстваща на [ган еден] и с *Айн*, и с *Алеф*.

- Православните гърци, българи и руси използват за райската

градина едно несъществуващо в иврит собствено име - *Едем*. Погледнато откъм системата на иврит, това име е дълбоко погрешно, защото внушава червен цвят.

- Вулгата не използва нито *Еден*, нито *Едем* за название на рая. Бл. Йероним калкира в превода си ивритското съществително нарицателно **עֵדֶן** [еден]. Изглежда Бл. Йероним прави това по дипломатически причини. 70-те правят същото и калкират две от 5-те споменавания на името на рая. Така имаме преводи-коментари. В преводите на италиански език има пълна адекватност спрямо оригинала за градината на Еден и липса на превод тип коментар.

- Няма ясно и еднозначно обяснение, защо *Едем* бива въведено в Септуагинта, а след това и в православие. Не е ясно, защо *Едем* е употребено като аналог на Еден само в два стиха - Битие, 2:8 и Битие, 2:10.

- Първото име и описание на рая включва представа и понятие за земеделски обект - градината в/на Еден. Исторически сложилото се, новопоявило се название и описание на съответствието на *градината на Еден* е Небесният/Новият Ерусалим, който е градски обект и същина.

- Семиотичната опозиция `природно` - `културно` тук не важи, защото самата "природна" райска градина е културен феномен. При това, достояние като генетичен спомен, в късчета на душата на всеки човек. А в Новия Ерусалим влизат малцина.

- Очевидно отношението е `земеделски обект` - `град`, а не е опозицията `природно` - `културно`. Терминът `градина` означава `култивирана природа`.

Използвани съкращения: СЗ - Стария завет; НЗ - Новия завет

ЕКСЦЕРПИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Библия, 1991: *Библия сиреч книгите на Свещеното писание на вехтия и Новия завет*, издава Св. Синод на Българската църква, София, 1991, 1523 с.

Библия, 1992: *Библия. Тора, Пророки, Писания и Новий Завет*. Иерусалим, Израилска асоциация по разпространению Библейских Писаний, Керен Ахва Мешихит, 1026 с. (782 + 244).

Библия, 1993: תנ"ך (תורה, נביאים, כתובים) וברית חדשה, קרן אחוה משיחית, הדפסה וכריכה: יניץ בע"מ ת.ד. 151, ירושלים 91001

Библия, 1995: *Библия или Свещеното Писание на Стария и Новия завет. Вярно и точно преведена от оригинала*. Ревизирано издание, София, Придворна печатница, 1924, The Bible League, South Holland, IL 60473, Минск, PICORP, 1995, 1210 с. (957 с. + 263).

Виж и разноезичните библии в данните за BibleWorks, 1998.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Алмалех, 1996: M. Almalех. *Balkan Folk Colour Language*. Sofia, Snt. "Kliment Ohridski" University Press, 151 p.
- Алмалех, 1997: М. Алмалех. *Цветовете в балканския фолклор. Езикът на цветовете*. Университетско издателство "Св. Климент Охридски", София, 194 с.
- Алмалех, 1999: М. Алмалех. Цветовете на сефиротите и езикът на цветовете. – В: *Религия & Култура*. НБУ, Програма "Сравнително религиознание", № 2, 1999, 37-42, София.
- Алмалех, 2000: М. Алмалех, Още един вид семантично управление в български език и иврит. – В: *Съпоставително езикознание*, 2000, № 1, 70-91.
- Алмалех, 2001а/: М. Алмалех, *Цвят и слово. Психолингвистични и прагматични аспекти*. Академично издателство "Проф. Марин Дринов", 2001, София, 194 с.
- Алмалех, 2001 б/: М. Алмалех, Сакрално четирицветие в Петокнижието. Език и национален манталитет. – В: *Съпоставително езикознание*, 2001, № 2, 64-111.
- Алмалех, 2001 в/: М. Алмалех, Макросветли цветове в Петокнижието. Език и национален манталитет. – В: *Съпоставително езикознание*, 2001, № 3, 57-88.
- Алмалех, 2003: М. Алмалех. Семантика на бяло и черно в Стария завет. – В: *Проблеми на изкуството*, 2003, № 3, 12-20. под ред. Ив. Маразов и Ел. Бакалова. София, Нов български университет, Деп. "История на културата", 28 с.
- Арделан, Бахтияр, 1973: A r d e l a n, N., L. B a k h t i a r. *The Science of Unity*. Chicago and London, University of Chicago Press, 147 p.
- Бл. Йероним, 420/1883: Б л а ж е н и Й е р о н и м. Sancti Eusebius Hieronymus. Traditio Catholica, Saeculum v. annus 420 *Liber De Nominibus Hebraicis*. - 815-822; Liber Hebr. Quast. in Genes. 985-1030.- In: *Patrologiae. Cursus Completus. Patrologae Latinae, Tomus XXIII*, Accurante J.-P. Migne, Bibliothecae Cleri universae. Edditio Parisiorum Novissima, Juxta Secundum Ab Iphis Veronensibus Iteratis Curis Resensitam Typis Repetita. Accurante et Denuo Recognoscente J.-P. Migne, Apud Garnier Fratres, Editores et J.-P. Migne Successores. Paris. 1883.
- Бояджиев, 2002: Т. Б о я д ж и е в. *Българска лексикология*. Издателска къща "Анубис", 2002, София, 367с.
- Войнов, Милев, 1990: М и х. В о й н о в, А л. М и л е в. *Латинско български речник*. Четвърто стереотипно издание, София, Наука и изкуство, 831 с.
- Войнов, Георгиев, Геров, Дечев, Милев, Тонев, 1996: М и х. В о й н о в, В л. Г е о р г и е в, Б. Г е р о в, Д. Д е ч е в, А л. М и л е в, М л. Т о н е в, *Старогръцко-български речник*, фототипно издание на третото издание от 1943, ® Б. Б о г д а н о в, Издателство "Отворено общество", 1996, София, 917 с.
- ред. Георгиев, 1971: под ред. В л. Г е о р г и е в. *Български етимологичен речник*, том I. София, Издателство на БАН, 679 с.
- Глазерсон, 1997: Р а в М. Г л а з е р с о н. *Огненные буквы. Нумерология, астрология, медитация в еврейской традиции*. Перевод с иврита Г. Спинделя, Jerusalem, Москва, Geshraim, Lechaim publications, 180 с.
- ред. Дуриданов, 1999: под ред. И в. Д у р и д а н о в. *Български етимологичен*

- речник, том V. София, Академично издателство “Проф. Марин Дринов”, 860 с.
- Зилберман, 1990: S h. Z i l b e r m a n. *The Compact English-Hebrew Hebrew-English Dictionary*. Jerusalem, Published by Zilberman, 949 с. (284 с.+665 с.).
- Зилберман, 1997: S h. Z i l b e r m a n. *The Compact English-Hebrew Hebrew-English Dictionary*. Jerusalem, Published by Zilberman, 624 с. (304 с.+320 с.).
- ред. Златев, 1994: богословска ред. К. З л а т е в, ред. Л. Н и к и ф о р о в а, картографска информация проф. Н. Шиваров. *Библейски речник*. София, Издателство НОВ ЧОВЕК, 638 с. Превод от Ed. D. W i l l i a m s. *New Concise Bible Dictionary*. Littlemore, Oxford, England, Universities and Colleges Christian Fellowship, 1989, Inter-Variety Press in Leicester UK, LION Publishing PLC, Oxford, England.
- Кон, 1975: M. C o h n. *Nouveau Dictionnaire Hébreu-Français*. Paris, Librairie Larousse, 776 p.
- ред. Пенчев, 1988: П е н ч е в, Й., К., И л и е в а, Г. М и х а й л о в а, Вл. М у р д а р о в, Ю. Б а л т о в а, Д. Р ю м а н, Б. Р ю д и г е р, У. Л и н д н е р. *Проблеми на българското словообразуване*, Институт за български език, Издателство на БАН, София, 1988, 137 с.
- ред. Пенчев, 1999: И л и е в а, К., Сн. К а р а г ъ о з о в а, Г. М и х а й л о в а, Й. П е н ч е в. *Словообразователен речник на българския книжовен език*, БАН, Институт за български език, Академично издателство “Проф. М. Дринов”, 1999, София, 395с.
- Пиперов 1962: Б. П и п е р о в. Представа за небето у старозаветните библейски писатели. - *Годишник на Духовната академия “Св. Климент Охридски”*, 1961-62, т. XI, 8, София, Синодално издателство, 1962, 285-300.
- ред. Рачева, Тодоров, 2002: под ред. М. Р а ч е в а, Т. Т о д о р о в. *Български етимологичен речник*, том VI, София, Академично издателство “Проф. Марин Дринов”, 886 с..
- Русинов, 1996: Р. Р у с и н о в, Ст. Г е о р г и е в. *Лексикология на българския книжовен език*, Велико Търново, Абагар, 318 с.
- Хъдсън, 1995: Р. Х ъ д с ъ н. Социолингвистика. Университетско издателство “Св. Климент Охридски”, София, 1995., 310 с.
- BIBLE WORKS, 1998: Източници, използвани Поради липса на място тук се посочват само малка част от всички писмени съкровища, вложени в 1998 BIBLE WORKS. Правописът не е коригиран, а е копиран от BIBLE WORKS 1998. BIBLE WORKS LLC, Copyright © 1998 BibleWorks, LLC:
- BHS [or WTT] - Biblia Hebraica Stuttgartensia BHS (Hebrew Bible, Masoretic Text or Hebrew Old Testament), edited by K. Elliger and W. Rudolph of the Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, Fourth Corrected Edition, Copyright (c) 1966, 1977, 1983, 1990 by the Deutsche Bibelgesellschaft (German Bible Society), Stuttgart. Used by permission.
- Hebrew Concordance of Even-Shoshan...
- HEBDIC/HEBDICFR/HEBDICRU - Hebrew-Aramaic and English Lexicon of the Old Testament (Abridged BDB-Gesenius Lexicon, by Francis Brown, D.D., D.Litt., S. R. Driver, D.D., D.Litt., and Charles A. Briggs, D.D., D. Litt., finished in 1906 and based upon Wilhelm Gesenius Lexicon Manuale Hebraicum et Chaldaicum in V. T. Libros, 1833 as translated into English from Latin and expanded by Edward Robinson, 1833-1854; and based upon Gesenius Thesaurus philologicus Criticus Linguae Hebraeae et Chaldaeae Veteris Testamenti...
- LXT - LXX Septuaginta (LXT) Септуагинта (Old Greek Jewish Scriptures) edited by Alfred Rahlfs, Copyright (c) 1935 by the Württembergische Bibelanstalt / Deutsche Bibelgesellschaft (German Bible Society), Stuttgart. Used by permission.(Използвана с разрешение) The LXX MRT (machine readable text) was prepared by the TLG (Thesaurus Linguae Graecae) Project directed

by Theodore F. Brunner at University of California, Irvine.

BLM - BibleWorks LXX/OG Morphology and Lemma Database (BLM), 1998 Edition...

VUL - Biblia Sacra iuxta Vulgatam Versionem, Vulgate Latin Bible (VUL), edited by R. Weber, B. Fischer, J. Gribomont, H.F.D. Sparks, and W. Thiele [at Beuron and Tuebingen] Copyright (c) 1969, 1975, 1983 by Deutsche Bibelgesellschaft (German Bible Society), Stuttgart. Used by permission. ASCII formatted text provided via University of Pennsylvania, CCAT. Textual variants not included.

NKJ - The New King James Version NKJV (NKJ), Copyright (c) 1982, Thomas Nelson, Inc. All rights reserved.

KJV - Authorized Version (KJV) - 1769 Blayney Edition of the 1611 King James Version of the English Bible ...

LEXICON ACCESS CODES - Pierce-Englishman's-Strong's OT and NT Numbers extended to National Languages: Corrected KJV Strong's Numbering System 100% Consistent with George V. Wigram's Englishman Greek-English and Hebrew-English Concordances ...

NRV - The Italian La Sacra Bibbia Nuova Riveduta 1994 (NRV), Copyright (c) 1994, Societe Biblica di Ginevra (Geneva Bible Society), CH-1211 Ginevra. All rights reserved. Used by permission.

LND - The Italian La Nuova Diodati 1991 (LND), Copyright (c) 1991, La Buona Novella s.c.r.l. Contrada Restinco - Casella Postale 27 - 72001, Brindisi, Italy. All rights reserved. Used by permission.

RST - The Russian Synodal Text (RST) of the Bible (Orthodox Synodal Edition 1917)...

BTP - The Polish Millennium Bible 1984, 4th Ed. (BTP): Polish Biblia Tysiaclecia, Wydanie 4, 1965/1984, Copyright (c) 1997, Wydawnictwo Pallottinum, Poznan. Widely accepted by both Catholics and Protestants.